

IX. Hadműveleti értékelés

A kitörés elhárítása hadművelet a számok oldaláról is megközelíthető. Tanulságos, hogy ennek kapcsán a szovjet csapatok mennyi megsemmisített illetve foglyul ejtett német-magyar katonáról tesznek jelentést (a két kategóriát sajnos nem választották külön). Előre kell bocsátani, hogy a pontatlanságok bizonyos mértékig érthetőek, hiszen az egyes alakulatok esetenként akaratlanul is saját eredménynek könyveltek el olyanokat, akiket mások is jelentettek. Ezeket az átfedéseket azonban a szovjet parancsnokságok is igyekeztek csökkenteni és mi is csak a felsőbb parancsnokságok számait használtuk. Amennyiben összeadjuk a 18. gárda-lövészhadtest és a kitörést kívül felszámoló erők jelentéseit, akkor a február 12–18 közötti időszakra összesen 52309 főt kapunk, ami nyilvánvaló túlzás.¹²²

Igaz, hogy Pfeffer-Wildenbruch 1945. február 11-én délután sebesültekkel együtt 43.900 fős saját létszámot jelentett – ez azonban a 20000 főre taksált magyar alakulatokat tekintve biztos jelentősen felülbecsült szám volt, mert ezek legalább fele épp február 10–11 között az ekkor kiürített XI. kerületben fogságba esett és már nem vett részt a kitörésben. A német alakulatokra vonatkozó becslése azonban nagyjából pontosnak tekinthető. Mivel a német sebesültek egy része nem volt járóképes, abból indulhatunk ki, hogy német részről 15-20 ezer fő vehetett részt a kitörésben, akik közül 8-15 ezer kijuthatott a Budai-hegyekbe. Tudjuk, hogy a kitörők közül 700 átjutott és legalább 1000 (azonban lehet, hogy akár 2-3 ezer) elbújt a városban, viszont a maradék mindenképp veszteséglistára került.¹²³ Így a szovjet „eredeti” jelentések ezekre a napokra kb. 40%-nyi túlzást tartalmaztak. Mindezt azért is érdekes, mert 1945. január 19. és február 11. között a „Budapesti Csoport” 44708 hadifoglyot és megsemmisített katonát jelentett¹²⁴, ami viszont csak akkor lehetett volna igaz, ha a kitörésben senki sem vett volna részt. A budai oldal védőinek elméleti élelmezési száma ugyanis nem lehetett több már január 18-án sem 45000 főnél és ebből január végétől nagyobb kontingensek estek fogságba.

Itt kell kitérni az orosz népszerűsítő irodalomban máig előbukkanó 188 ezer fős budapesti védősereg legendájának keletkezésére is. Érdekes módon a szovjet hadvezetés viszonylag pontosan tudta Budapest védőinek számát. 1944. december 12-én Budapest ekkor még be nem kerített védőseregét Povetkin vezérőrnagy, a 2. Ukrán Front

¹²² A „Budapesti-csoport” a kitörés időszakára 43233, a 23. lövészhadtest 6076, a 10. gárda-lövészhadtest 3000 megsemmisített katonát jelentett. Ez összesen 52309 fő. Hozzá kell tennünk, hogy ezek a számok alacsonyabbak, mint amihez akkor jutnánk, ha az alárendelt hadosztályok illetve ezredek számait adnánk össze. Ez arra utal, hogy a felsőbb parancsnokság törekedett arra, hogy reális adatokhoz jusson.

¹²³ Ungváry, 2016: 222.

¹²⁴ Lásd a 18. gárda-lövészhadtest hadinaplójának adatait.

felderítőosztályának vezetője 64910 főre becsülte, de ebből „aktív” jelzővel (ami feltehetően a magyar „ütközetlétszám” azaz az első vonalban bevetett erők szinonimája) csak 38.800 főt látott el.¹²⁵ Ugyanő csak Budára 1945. január 22-én 54750 főt adott meg, akik közül „aktív” minősítést 16800 fő kapott.¹²⁶ Povetkin mindkét esetben beleértett az élelmezési létszámba 15000 „levente” fasiszta különítményest, akik ütközetlétszámát viszont (a valóságnak megfelelően) nullában adta meg – reálisabb lett volna persze, ha élelmezési létszámukat is 80%-kal csökkentti. Utólag 1945. február 15-én Kalinyin ezredes, a 2. Ukrán Front felderítőosztályának helyettes vezetője Budapest bekerített védői címszó alatt összesen 159120 főt jelentett, akikből azonban elismerte, hogy 30–30 ezer fő valójában mozgósított lakosság vagy „fasiszta” különítményes.¹²⁷ A TASZSZ hírügynökség is ezt a számot vehette át, ugyanis 1945. február 13-án 110000 ezer fogolyról és 49000 halottról adtak ki győzelmi jelentést.¹²⁸ Mondanunk sem kell, hogy ennek a létszámnak legalább a fele ekkor még hiányzott a szovjet hadifogolytáborokból. Sajnos nem sokáig. Az ostrom után ugyanis elkezdődött a civilek válogatás nélküli összefogdosása annak érdekében, hogy a győzelmi jelentések alátámaszthatók legyenek.

A szovjet győzelmi adatok a zsákmányolt harceszközöknél válnak teljesen abszurdá. Február 12-én (feltehetően az ostrom teljes időtartamára) 315 megsemmisített vagy zsákmányolt harckocsiról és rohamlövegről, valamint 344 lövészpáncélosról jelentett a „Budapesti Csoport”¹²⁹, miközben a bekerített német erőknek Budapesten 1944. december 26-án sem volt több 96 harckocsijuk és 304 egyéb páncélozott járművük és a magyar páncélozott járművekből sem volt több 60 darabnál,¹³⁰ és ez a szám február 11-ére kevesebb, mint harmadára csökkenhetett. Amennyiben figyelembe vesszük, hogy a „Budapesti Csoport” 1945 február 11. előtt is számos zsákmányolt páncélozott harceszközt jelentett (csak 1945. január 18-án 47 harckocsit, 9 önjáró löveget és 7 páncélgépkocsit), akkor végképp nyilvánvalóvá válik, hogy a szovjet jelentések a zsákmányolt anyagokra teljesen megbízhatatlanok. Mindez azért is érdekes, mert az ostrom alatt született felderítőbecslések nagyon is pontosan meg tudták becsülni a katlanba került német harckocsik és rohamlövegek

¹²⁵ CAMO, fond: 240., opisz: 2779., gyelo: 1203., 48. A 2. Ukrán Front előtt tevékenykedő ellenség hadi- és személyi állomány kimutatása.

¹²⁶ CAMO, fond: 240., opisz: 2779., gyelo: 1906., 54. A 2. Ukrán Front előtt tevékenykedő ellenség hadi- és személyi állomány kimutatása.

¹²⁷ Uo: 64. Kimutatás az ellenség bekerített részeiről Budapest város körzetében.

¹²⁸ TASZSZ, 1945. február 13.

¹²⁹ CAMO, fond: 857., opisz: 1., gyelo: 158. A 18. gárda-lövészhadtest hadinaplója, 59.

¹³⁰ Számvéber, 2018: 699–707.

mennyiségét. 1945. január 22-én például a teljes harckocsiállományt 70 darabban állapították meg.¹³¹

A számokkal történő dobálódzás azért is érdekes, mert a szovjet hadsereg különösen törekedett arra, hogy az elpusztított páncélos technikáról darabszintű elszámolással rendelkezzen. Ennek megfelelően minden harckocsira fehér festékekkel számot festettek és a harceszközt be is fotózták. Ezeknek az adatoknak mindenképpen ütköznie kellett a győzelmi jelentésekkel, hiszen az összes veszteségi adat a seregtestek felderítőosztályánál futott össze. Kutatásunk jelenlegi állása nem tud választ adni, hogy hogyan kezelték a felsőbb parancsnokságok azt a helyzetet, amikor beosztottaik nyilvánvalóan felfújta adatokkal szépítették a valóságot.

A szovjet veszteségi adatok csak töredékesen érhetőek el. Bizonyos következtetéseket azonban ezek is lehetővé tesznek, mert több alakulat adatai rendelkezésre állnak és ezekből következtetni lehet az adattal nem rendelkező egységekre. A szovjet erők kitöréssel kapcsolatos becsült vesztesége 200-300 halott és mintegy 600-800 sebesült lehetett. Ezzel szembeállítva a kitörők vesztesége még akkor is 22200 fő, ha ebbe csak a német csapatokat és csak a németek által jelentett utolsó számadatot számoljuk (23900 fős összlétszámmal számolva, akik közül legalább ezren bujkáltak és hétszázán átjutottak).¹³² A valós számok ennél is súlyosabb veszteséget mutatnak, mert a kitörés elején azért kb. ezer magyar katona is részt vehetett. Szerény becslések szerint is a szovjet és német fél veszteségei magyarok nélkül is 1:27-hez aránylanak, ha csak a halottakat vesszük, akkor pedig az 1:50-et is elérhetik.

Sajnos a jelenleg rendelkezésre álló forrásokból nem dönthető el, hogy a kitörők veszteségének mekkora százaléka esik a német és mekkora a magyar csapatokra. Feltehetően nem járunk messze a valóságtól, ha a városon kívüli veszteségek 95%-át a németekre számítjuk.

A kitörés mint hadművelet öngyilkos és értelmetlen vállalkozás volt. Van azonban a történeteknek egy másik olvasata is. Amennyiben azt nézzük, hogy meddig volt képes a német katonaság hatékony ellenállást kifejteni, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy rettenetes áldozatok árán ugyan, de a német csapatok majdnem fele, kb. 10000 fő eljutott a budai hegyek nyugati és északi pereméig. A 10. és a 23. lövészhadtest által jelentett megsemmisített illetve fogságba ejtett ellenséges katonára vonatkozó adatok (összesen 9076 fő) alapvetően reálisnak tűnnek, már csak azért is, mert a kitörés után a 19. lövészhadosztály például három

¹³¹ CAMO, fond: 240., opisz: 2779., gyelo: 1906., 54. A 2. Ukrán Front előtt tevékenykedő ellenség hadi- és személyi állomány kimutatása.

¹³² Maier, 1985: 518.

fős tiszti bizottságokkal számoltatta össze az erdőben és a mezőkön heverő hullákat (így összesen 1691 személyt számoltak meg). Ahhoz képest, hogy a tervszerű vezetés a kitörés első óráiban összeomlott és ahhoz képest, hogy a kitörők legalább harmada már eleve sebesült állapotban indult el, elképesztő belső kohéziós erőről tanúskodik az, hogy ezek az emberek egyáltalán el tudtak jutni a zsámbéki medence széléig. Még inkább elképesztő, hogy még ezt követően sem bomlott teljesen fel a katonai fegyelem, amire leginkább az utal, hogy a szovjetek még Tök–Perbál térségétől nyugatra is zsákmányoltak német géppuskákat – ami azt jelenti, hogy még itt is, alsó hangon 30 kilométeres menet után akadtak legalább három fős nehézfegyvert és rakaszokat cipelő csoportok! A szovjet hadinaplókból egy hajtóvadászat képe bontakozik ki és az összképet illetően ez nem is téves. Azt sem szabad azonban elfelejteni, hogy Budán és a Budai-hegyekben a kitörők többször tudtak áttörni szovjet záróvonalakat, sőt esetenként valóságos pánikot is előidéztek a szovjetek soraiban¹³³ – amiről a szovjet hadinaplók kivétel nélkül hallgatnak. Amennyiben a 2. Ukrán Front nem rendelkezett volna bőséges arcvonaltól mögötti tartalékokkal, akkor a kitörés még sikeres – bár ebben az esetben is rendkívül veszteséges – vállalkozás lehetett volna. A „Budapesti Csoport” anyagi- és létszámfölénye dacára nem volt ugyanis képes arra, hogy a kitörők zömét felmorzsolja.

Végül említést kell tenni a szovjet és német veszteségek arányáról is. Az, hogy ez az 1:20 és 1:50 közötti tartományban szóródik, leginkább azt mutatja, hogy a kitörés mennyire esély nélküli vállalkozás volt. A számok azonban arról is árulkodnak, hogy a kitörők zöme valójában nem is harcban vesztette életét. Visszaemlékezésekből is tudható, hogy az elfogott katonák tömeges kivégzése egyáltalán nem volt ritkaság, de ezekre a szituációkra áttételesen a szovjet hadinaplók is utalnak, mint például a 11. lovashadosztály által Töktől északnyugatra már említett 1000 fős kitörő csoport esete. A 30-50 kilométeres meneten és két hóban töltött éjszakán átesett német katonák legalább harmada sebesülten egyszerűen nem is volt abban a helyzetben, hogy komolyabb ellenállást tudjon kifejteni. A kitörők túlnyomó többségét egész egyszerűen agyonlőtték, vagy halálra verték.

¹³³ Harry Phoenix, Lichtenberg Judit, Ernst Schweizer és Johannes Finger interjúk Ungváry Krisztián birtokában. Továbbá Radnóti, 2014: 410–411. A János Kórház történetét feldolgozó évkönyvben dr. Gyarmathy Ferenc visszaemlékezése is arról számol be, hogy a kórházban berendezkedett szovjet csapatok pánikszerűen menekülni kezdtek, amikor értesültek a kitörésről. Lásd: Winkler, 1995: 229–232.